

4. Weber M., The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. – Kyiv: Osnovy, 1994. – 261 p.
5. Habermas Y., Structural Transformations in the Sphere of Openness: a Study of Civil Society. – Lviv : Chronicle, 2000. – 318 p.
6. Giddens E., Organization of a Society: Outline of Structural Theory. – M., 2003. – 528 S.
7. Goshko A., Outlines of a New Management Policy of Transformation of Ukraine. – Kiev : NAPA, 2004. – 176 p.
8. Dobrov G., Technology Program Management. – Kyiv: Tekhnika, 1985. – 206 p.
9. Druzhinin V., Systems Engineering. – M.: Radio and communication, 1985. – 200 p.
10. Durkheim E., The Elementary Forms of the Religious Life. Totemic system in Australia // Sociology of Religion: Classical Approaches. – M. : INION RAN, 1994. – P. 35-69.
11. Zgurovsky M. System Analysis (Problems, Methodology, Applications). – Kiev, 2005. – 743 p.
12. Zdiouruk S., Socio-Religious Relations: Challenges of the XXI Century Ukraine : monograph. – Kyiv : Knowledge Of Ukraine, 2005. – 552 p.
13. Knyazeva E., The Foundation of Synergy. Modes with Peaking, Self-Organization, Temporary. – SPb.: Aletheia, 2002. – 414 p.
14. Lovtsov D., Management of Ergosystems' Security. – Moscow : RAU -University, 2001. – 224 p.
15. Luhmann N., Society as a social system. – M. : Logos, 2004. – 232 p.
16. Nikolaev V., Systems Engineering. Methods and Applications. – Leningrad, 1985. – 194 p.
17. Pavlov V., The Beginning of the Theory of Ergatic Systems. – Kiev, 1975. – 230 p.
18. Pospelov G., Program-Target Planning and. – M., 1976. 220 p.
19. Pospelov G., Situational Management. Theory and Practice. – M. : Nauka, 1986. – 288 p.
20. Prigozhin I., From Existing to Emerging: Time and Complexity in the Physical Sciences. – M., 2002. – 288 p.
21. Reshetnyak E., Religious Space of Ukraine: the Change of Ideological Reference Points from Paganism to Christianity // Bulletin of KNU of Taras Shevchenko. – Kiev : KNU, 2007. No. 27-28. – P. 87-90. (Series "Sociology. Psychology. Pedagogy").
22. Sadoyskiy V., The Foundation of the General Theory of Systems. – M.: Nauka, 1974. – 279 p.
23. Samarskiy A., Introduction to the Theory of Difference Schemes. – M.: Nauka, 1971. – 552 p.
24. Toffler E., The Third Wave. – Kiev, 2000. – 480 p.
25. Chuiko V., Reflection to the Basic Principles of Methodologies of the Philosophy of Science. – Kiev : Centre of Practical Philosophy, 2000. – 262 p.

Бортнікова О. Г., кандидат філософських наук,
доцент, докторант, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Київ, Україна), bortnikova.olena@ukr.net

Основні принципи управління релігійно-політичним простором України

У статті здійснено теоретико-методологічне обґрунтування основних принципів та видів управління релігійно-політичним простором України як складної, великої, відкритої, динамічної соціальної системи, що саморозвивається. Відповідно до цього наведено положення загальної теорії управління складними соціальними динамічними системами та охарактеризовано види і механізми управління, в тому числі ті, що використовуються для управління функціонуванням релігії та політики в соціумі. Обґрунтовано, що сутність процесу управління релігійно-політичним простором України полягає у правильному ініціюванні бажаних щодо соціальних та релігійних спільнот, суспільства тенденцій саморозвитку цієї системи. Такий підхід щодо управління релігійно-політичним простором має універсальне значення. Запропоновано способи управління релігійно-політичним простором України за результатами методологічного забезпечення вдосконалення управління організаційними системами в невизначених середовищах.

Ключові слова: релігійно-політичний простір, функціонування релігії в соціумі, загальна теорія управління складними соціальними динамічними системами, синергетика, принципи управління релігійно-політичним простором.

* * *

УДК 338.481:316.28 316.75:304

Драпушко Р.,
здобувач, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Досліджується вплив глобалізації та інформаційної революції на розвиток сучасного туризму; автор стверджує, що ХХ століття позначене надзвичайно швидким розвитком міжнародного туризму. За останні десятиліття він набрав масового характеру. Цьому сприяли як певні об'єктивні фактори (зокрема, підвищення життєвого рівня в багатьох країнах), так і діяльність міжнародних, регіональних і національних туристських організацій, які домагаються від держав забезпечення більшого доступу до туризму для різних верств населення; таке зростання контактів між людьми різних культур і уподобань не може істотно не позначитись на розвитку сучасного світового співтовариства, зокрема на розвитку його культури. Міжнародний туризм, безумовно, сприяє процесу взаємодії культур різних регіонів і народів світу, взаємозбагаченню культур, формуванню загальнолюдської культури. На жаль, саме такій ролі туризму приділяється дуже мало уваги.

Ключові слова: людина, культура, туризм, глобалізація, міжнародні комунікації, освіта, комунікативні компетенції.

Розгляд туризму в аспекті комунікації культури вимагає з'ясування складних питань, а саме – особливості й перспективи розвитку людської культури, освіти і самого людства. Відомо, що навколо цих питань стикаються різні концепції та підходи щодо їх вирішення. Серед них є і такі, які заперечують взаємодію і взаємовпливи культур, визнають неминучість постійних непримирених конфліктів між ними і, виходячи з цього, пророкують невідворотність глобальних конфліктів на культурно-релігійній основі [6].

Міжкультурна комунікація – спілкування, що здійснюється на умовах настільки значних культурно обумовлених відмінностей, які істотно впливають на вдачу чи невдачу комунікативної події. Під **комунікативною компетенцією** розуміють знання використуваних під час комунікації символічних систем і принципів комунікативної взаємодії.

У сучасному суспільстві туризм є однією із складових життя людей. Він не тільки допомагає відпочити, а й дає змогу культурно збагатитися та дізнатися багато нового і цікавого: відкриває перед туристами нові можливості спілкування з представниками різних етносів і культур, показує не тільки культуру країни, а й дає можливість долучитися до її історії, традицій, звичаїв.

В'їзний туризм на сьогодні став головним чинником розвитку міжкультурної комунікації. Розширення кордонів і відкриття нових можливостей сприяє ефективній взаємодії представників різних культур. У зв'язку з цим питання міжкультурної комунікації набуває надзвичайної актуальності.

Уперше проблеми цього наукового напрямку були позначені історичною школою Ф. Боаса на межі ХІХ–ХХ століть. З ім'ям Боаса пов'язані ідеї, які настільки важливі в розвитку міжкультурної комунікації, що вимагають поваги і толерантності за нормами, цінностями і типами поведінки інших культур. Термін міжкультурна комунікація був уперше запропонований у 1954 р. Д. Трагером і Е. Холлом. Завдяки Е. Холлу міжкультурна комунікація стала не тільки предметом наукових пошуків, але й самостійною навчальною дисципліною в багатьох вишах.

Кожен хоча б раз у житті був туристом, тобто подорожував. Щоб стати туристом, не обов'язково їхати за кордон. Відпочинок від буденного, сірого життя – ось основна мета туризму. А ще можна дізнатися так багато нового й корисного, що може знадобитися у майбутньому або ж просто підвищити загальний інтелектуальний рівень.

Щоб подорожувати теренами України, не потрібно докладати багато зусиль і грошей. Специфікою України, яка відсутня у більшості європейських країн, є так звані *мультиландшафтність, мультикультурність і мультикліматичність*. Тобто наявність на рівні однієї державної території суттєво відмінних типів ландшафтів (від ступу і лісостепу до гір і примор'я), різних культурних, поведінкових, ментальних і фольклорних традицій у регіонах, які історично склалися в межах різноманітних державно–політичних утворень (від західно– і східноєвропейських до азійських), досить суттєва відмінність наявних кліматичних зон.

Подібну універсалізацію туристичних пропозицій можуть забезпечити тільки лічені держави у світі, які до того ж займають гігантські території (порівняно з Україною та більшістю інших країн світу), – США, Канада, Росія.

У результаті пересічний турист, перебуваючи в межах однієї держави, має змогу отримати спектр різноманітного відпочинку (від оздоровчого до пізнавального), який в іншому випадку потребував би мандрів по декількох країнах. Звичайно, це є ґрунтовним фактором у плані фінансової економії та часу.

Єдиною вимогою у цьому випадку є при збереженні мультирізноманіття забезпечення уніфікації та стандартизації сервісу.

Усе більш популярним у світі стає зелений (і, зокрема, сільський) туризм. Цей, давно відомий як сільським господарям, так і відпочиваючим, вид туризму відроджується у нас на нових засадах. Сьогодні значна кількість сільських господарів готова прийняти гостей у своїх садибах. Туристів приваблює до них зручна система поселення, сучасне обладнання приватних пансіонатів, близькість до природи, співвідношення ціна / якість, гостинність та домашня атмосфера при організації відпочинку і, звичайно, чудові страви національної кухні. Дружня сімейна обстановка та затишок можуть тільки приваблювати туристів, які прагнуть комфорту, та мандрівників, які бажають віч–на–віч поспілкуватися з місцевим населенням на теми, пов'язані з історією краю (хто може розповісти про певні події краще, ніж безпосередні учасники цих подій?).

Українське село має багатющу історико–архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти та значні лікувально–рекреаційні ресурси. Водночас гострою проблемою для багатьох сіл є брак робочих місць, зростаючий надлишок робочої сили, вивільненої із сільськогосподарського виробництва. Враховуючи відсутність потрібних капіталовкладень для створення нових робочих місць, більше уваги варто приділяти галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів.

До таких галузей відноситься і сільський зелений туризм, який починає досить активно практикуватися в

Україні. Адже в селах, які мають відповідну рекреаційну базу, завжди було багато відпочиваючого міського населення. Найпопулярнішими для відпочинку є села біля морів, річок та в гірських районах.

Існує три різновидності нинішнього зеленого туризму в Україні.

По–перше, агротуризм – вид сільського зеленого туризму, як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Цей вид може не мати обмежень щодо навантаження на територію і регламентування видів розважального відпочинку.

По–друге, відпочинковий (відпочинок на селі). Базою його розвитку є капітальний житловий фонд у садибах господарів та наявні природні, рекреаційні, історико–архітектурні, культурно–побутові й інші надбання тієї чи іншої місцевості.

По–третє, це екотуризм – науково–пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку.

Головною фігурою у забезпеченні функціонування зазначених видів туризму, в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка надає житло, забезпечує харчуванням і знайомить з особливостями сільської місцевості. Сьогодні формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону. Сільський зелений туризм у більшості країн розглядається як невід'ємна складова частина комплексного соціально–економічного розвитку села та як один із засобів вирішення багатьох сільських проблем.

Враховуючи те, що в умовах загальноекономічної кризи економічні і соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження і розвитку сільського зеленого туризму є особливо бажаними.

Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально–економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий зарібок; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. При певному нагромадженні числа відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, своєю чергою, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково–розважальних та інших.

Особливо сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків, де існує можливість поєднати повноцінний відпочинок із пізнанням природничого та історико–культурного потенціалу регіону. Важливим результатом розвитку сільського зеленого туризму є розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці і не як сільськогосподарської сировини, а як готових продуктів харчування після

відповідної обробки і приготування. Досвід показує, що ті сім'ї, які приймають відпочиваючих, удосконалюють і структуру посівів на присадибних ділянках з урахуванням потреб гостей, розширюють асортимент овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо; розвивають і урізноманітнюють присадибне тваринництво, заводять тепличне господарство.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, у цілому сіл; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, на перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються зміни на краще сфери обслуговування. А це одночасно й вагомий внесок у розвиток села. Прикладом може бути створення місцевих осередків Спілки розвитку сільського зеленого туризму в Чернівецькій області або районних об'єднань громадян, зацікавлених у розвитку інфраструктури для сільського зеленого туризму тощо.

Суттєву роль відіграє розвиток сільського зеленого туризму в підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Готуючись приймати і обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни і санітарії, приготування їжі тощо, а спілкування з гостями розширює їх кругозір, дає змогу зав'язати нові знайомства.

В Україні тепер через мережу Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму господарі пропонують понад 5000 ліжко-місць. Враховуючи, що середньорічна завантаженість становить майже 40%, можна підрахувати, що мінімально у сфері СЗТ в Україні відпочиває понад 700 000 туристів. Але це, зазначають фахівці, найскромніші підрахунки.

На сьогодні ринок послуг зеленого туризму в Україні має низку недоліків, які доведеться вирішувати вже найближчим часом, якщо Україна планує подальшу євроінтеграцію. До таких проблем відносяться насамперед нестача кваліфікованих кадрів, прогалини в системі податкового законодавства, недостатня кількість спеціальних навчальних закладів для підготовки спеціалістів, низькосортність рекламних матеріалів. Для забезпечення належної якості послуг, які надаються сільськими господарями, на сьогодні особливо гостро постала проблема створення групи спеціалістів-тренерів, що могли б перетворити селянина-початківця на господаря агросадиби, послуги якого задовольнятимуть смак найвибагливішого клієнта.

На сьогодні проблем дуже багато. Головні з них: оподаткування сільських господарів, адже навіть Закон України «Про особисте селянське господарство», у якому вперше із законодавчих актів дозволено відкрито займатися цим видом діяльності, не вирішує цієї проблеми. Другою важливою проблемою є відсутність реального доступу до дешевих кредитних ресурсів, які можна спрямувати на покращення умов для прийому туристів. Третя проблема полягає у відсутності комплексного навчання господарів-власників садиб.

Адже господар, який приймає туристів, повинен володіти уміннями та навичками, які притаманні представникам понад 15 професій.

Крім того, досі залишаються невирішеними питання із упровадження системи підготовки профільних фахівців, навчання і перекваліфікації сільських господарів, незайнятого сільського населення. В Україні не працює жодна стала група тренерів, яка б на постійній основі здійснювала профільне повне консультування, супровід та навчання зацікавлених осіб. Відповідно не створено й жодного постійно діючого інформаційно-тренінгового центру, до якого міг би звернутися пересічний селянин і отримати всю необхідну інформацію. Натомість, зараз в Україні маємо значну кількість господарів, які працюють, не маючи спеціальних навичок, як вони самі кажуть, «інтуїтивно», а також кілька професійних тренерів.

Розглядаючи питання підготовки кадрів, слід також звернути особливу увагу і на рівень інформаційно-методичного забезпечення підготовки цих кадрів. На сьогодні існуюча в Україні інформаційно-методична база характеризується, по-перше, тим, що є недостатньо комплексною, тобто не охоплює і не розкриває зміст усіх компонентів діяльності в цій сфері, по-друге, носить переважно теоретичний характер і є недостатньо орієнтованою на практичні аспекти господарювання. Зазначений рівень інформаційно-методичної бази не дозволяє господарям оперативного реагувати й адаптуватися до нових економічних умов.

Однією із суттєвих перепон на шляху більш ефективного просування ідеї сільського зеленого туризму серед потенційних туристів є відсутність професійно розробленої маркетингової та рекламної стратегії. Значна кількість існуючих туристичних маршрутів-продуктів розроблялась за повної відсутності інформації про те, чого хоче той, заради кого це все і створювалось, зокрема, – потенційний клієнт. Звідси проблеми, пов'язані з реалізацією значної кількості туристичних продуктів, що не користуються попитом.

На особливу увагу заслуговує якість інформаційно-реklamних матеріалів, що пропагують відпочинок в українському селі. Так, більшість організацій, які випускають друковану продукцію, займаються розробкою цих матеріалів самостійно, не залучаючи профільних спеціалістів. При цьому вони, як правило, використовують аматорські фотографії і не дуже переймаються якістю паперу, на якому це все друкується. У результаті маємо друковану продукцію, що може використовуватись виключно для внутрішніх потреб організації, але ні в якому разі не може виступати самостійним рекламним продуктом, що претендує на залучення навіть не дуже вимогливих клієнтів.

Нині, звичайно, кількість і якість послуг, що надаються власниками приватних садиб туристам, однозначно зросла. Цей вид відпочинку користується попитом, оскільки перелік послуг не поступається тим, які надаються на туристичних базах, пансіонатах і т.д. Серед проблем галузі бачу потребу ввести податкові пільги на цей вид діяльності, збільшити кількість кваліфікованих кадрів. Адже не слід приховувати той факт, що дуже часто гості скаржаться на якість їхнього обслуговування.

Вирішити кадрову проблему можуть і спеціалізовані освітні заклади, які є в Україні. Спеціалісти з туризму повинні знати не тільки свою вузьку галузь, а й історію власного краю.

Ми приходимо до розуміння, що треба гарантувати безпеку як туристам, так і сільському населенню, яке надає послуги зеленого туризму. А це значить, що зелений туризм з категорії любительського туризму поволи переходить до більш вагової – професійної.

Підтвердженням наявності цього «перехідного» процесу може служити такий факт – має бути введена державна система стандартизації місць розміщення. Паралельно буде запроваджено й систему стандартизації місць розміщення, розроблену Спільною співпраця розвитку сільського зеленого туризму, порівняно з державною, її вимоги будуть набагато жорсткішими. Щоб прискорити процес переходу зеленого туризму до категорії професійного, слід понад усе визнати його бізнесом. І, як будь-який інший бізнес, допустити зелений туризм до кредитних ресурсів, що значно прискорить його розвиток. Адже в країнах ЄС сьогодні про сільський зелений туризм говорять як про бізнес. Вони мають майже 500 об'єктів сільського туризму, який нараховує майже 2 млн. ліжок-місць. Нарешті, необхідно визначити правовий статус сільського господаря, який надає послуги зеленого туризму. Дотепер цей статус для багатьох сільських жителів, які приймають у себе на відпочинок городян, усе ще залишається нездійсненою мрією.

Співпраця зеленого туризму з туристичними компаніями залишає бажати кращого. Причина – у гонитві за надприбутками, адже туристичні компанії значно підвищують ціни на послуги зеленого туризму, роблячи їх у такий спосіб недоступними для багатьох потенційних клієнтів. Єдиний можливий вихід – українська туристична індустрія повинна працювати злагоджено, і в ній свої місця мають посісти як туристичні компанії, так і господарі «зелених» садіб.

В Україні поки що спонтанно і все ж почав розвиватися внутрішній туризм. Багато хто із співвітчизників, поїздивши по європейських країнах, побувавши в Туреччині, Єгипті та в інших державах, відчув потребу в національному туристичному продукті. Підвищений інтерес до України демонструють і громадяни інших країн. Вони хочуть пізнати особливості національної культури, національні традиції, що переважно збереглися в сільській місцевості. Зрештою, вони прагнуть екзотики. Задовольнити цей інтерес здатні туристичні компанії. Бо вони знаються на особливостях цього бізнесу, уміють його організувати та впроваджувати в життя. До того ж, туристичні фірми спроможні забезпечити зеленому туризму широкомасштабну рекламну кампанію. А інакше хто дізнається про його реальні можливості?

Також слід зазначити, що, як і в будь-якому виді туризму, у зеленому також має діяти страхова система. Це дасть змогу убезпечити туристів від багатьох ризиків – від хвороби, можливого харчового отруєння, пошкодженнь унаслідок верхової їзди на конях тощо. А ще на зелений туризм мусить звернути свою увагу держава. Дотепер він розвивається без її підтримки.

Ми повинні думати про ефективний бізнес, про історію, про культуру і про відродження як регіонів,

так і села. І в цьому сенсі зелений туризм є просто знахідкою.

Якщо розглядати зелений туризм з позиції західних країн, то тут не можна бути однозначним. Цей вид бізнесу дуже розвивається у Словаччині, Чорногорії, Хорватії та ін. Проте в більш розвинутих державах популярним є зовсім інший вид туристичного бізнесу – time sher – здача цілого будинку в оренду. Характерною рисою time sher є те, що угода між господарем будинку і тим, хто його винаймає, часто укладається на довготривалий період, навіть на десятиліття. Ця риса якісно відрізняє його від звичайного зеленого туризму.

Зараз зелений туризм в Україні набирає дуже великих обертів. Проте до належного рівня ще дуже далеко. Потрібно впорядкувати і систематизувати ці послуги за різними критеріями, створити нові каталоги і належним чином їх обновлювати, провести сертифікацію на законодавчому рівні. За кордоном зелений туризм є більш систематизований, бо цими питаннями займаються туристичні фірми, а не окремі громадяни, які поки що не мають навичок роботи в цьому бізнесі.

Попит на якісний сільський зелений туризм зростатиме. Але тільки на якісний, бо на туристичному ринку діє неписане правило: турист не поїде відпочивати у ті умови, які є гіршими, ніж у нього вдома. А якщо й поїде, то не буде задоволений таким відпочинком. Звичайно, як і в кожного правила, тут є винятки. Та ці винятки – 5–10% від усього ринку споживачів. Тому для провадження успішного бізнесу потрібно орієнтуватися на тих 90%, які становлять основну масу споживачів. У Європі ринок сільського зеленого туризму становить 30–35%. Кінцеві споживачі можуть очікувати збільшення кількості сучасних закладів розміщення, підвищення рівня послуг, розвиток атракційної складової, яка зараз не відповідає вимогам. Швидкий розвиток цього виду туризму та піднесення його до рівня кращих світових зразків є можливим тільки за умови державної підтримки.

Культурні контакти, взаємовпливи різних культур, як свідчить історичний досвід, також важливі для їхнього розвитку. Між культурами не існує непрохідної стіни. Багато дослідників історії людства зазначає, що, незважаючи на істотні відмінності між культурами різних народів, вони виростають з одного ж коріння, подібні за своєю суттю і призначенням, як способи людської діяльності, засоби регулювання, збереження, відтворення і розвитку суспільного життя. Філософи-культурологи висловлювали думку про єдність людського роду, виявляли певні спільні риси в культурах різних народів, спільні закономірності в їх розвитку.

У налагодженні культурних контактів між народами істотну роль відіграє туризм, який являє собою безпосереднє широкомасштабне спілкування між звичайними громадянами різних країн, а також між діячами науки, представниками культури. Особливо це стосується культурного і наукового туризму. Спілкування як соціальне явище виконує багато функцій, зокрема, воно є важливим фактором суспільної інтеграції. Міжнародний туризм, у якому беруть участь мільйони людей різних народів і націй, сприяє взаємопізнанню і взаєморозумінню, утвердженню довіри

народів між собою. А довіра є необхідною запорукою різнобічних, взаємокорисних зв'язків, у тому числі і у сфері культури. А. Швейцер зазначив, що довіра в будь-якій справі є тим першочерговим обіговим капіталом, без якого не може обійтись жодна справа. Вона здатна забезпечити умови для процвітання в усіх сферах [3, с. 36].

Слід зазначити, що найважливіші документи з туризму, прийняті ВТО або за її участю, орієнтують туристів на такі контакти, які б сприяли справжньому спілкуванню, заснованому на взаєморозумінні і взаємодовірі. Це стосується Манільської декларації зі світового туризму (1980), документа Акапулько (1982), Хартії туризму і Кодексу туриста (1985), Гаазької декларації з питань туризму (1989), Монреальської декларації (1996), Глобального етичного кодексу з туризму (1999) та ін. У цих документах наголошується на необхідності толерантних форм спілкування з населенням країн перебування і населення з прибулими туристами. Важливим завданням туризму вважається досягнення більш високого рівня поваги і довіри між усіма народами. Зокрема, у документі Акапулько зазначається, що туризм повинен сприяти духу справедливості, гармонії і поваги між народами і пізнанням світу [2, с. 77].

У Хартії туризму державам рекомендовано сприяти зростанню туристської свідомості і контактам відвідувачів з місцевим населенням з метою поліпшення взаєморозуміння і взаємного збагачення, сприяти інформуванню туристів з метою створення умов для розуміння звичаїв місцевого населення в місцях туризму і тимчасового перебування. Водночас, як зазначено в документі, приймаючи туристів, країни та їх населення мають право чекати від туристів розуміння і поваги до їх звичаїв, релігій й інших сторін їхньої культури. У Кодексі туриста зазначається, що турист повинен бути сприйнятливим до культури місцевого населення, утримуватись від підкреслювання економічних, соціальних і культурних відмінностей, існуючих між туристами і місцевим населенням [2, с. 77].

Загальними принципами, якими керується міжнародний туризм, є такі: визнання рівних прав народів у визначенні своєї долі, визначення самобутності культур і повага до моральних цінностей народів, право людини на повагу до її гідності та індивідуальності. Указані принципи і вимоги, затверджені у практиці міжнародного туризму, пронизані духом справжнього гуманізму і демократизму, вони є основою для налагодження діалогу культур під час безпосереднього спілкування туристів з населенням.

У взаємодії, взаємовпливі і взаємозбагаченні культур істотною роль відіграють міжнародні туристські організації, які сприяють безпосереднім контактам представників культури різних країн світу. До таких організацій, зокрема, належать Міжнародна академія туризму, Міжнародна асоціація наукових експертів у галузі туризму, Міжнародна федерація журналістів і письменників з туризму.

Отже, туризм дає поштовх до розвитку міжкультурних комунікацій та обміну інформацією між туристами, а також поглибленому вивченню їх поглядів на життя, традиції, звичаї, історію, вірування. Сприяє вивченню як мови тієї чи іншої країни, так

і невербальних засобів спілкування. Туризм сприяє утвердження авторитету загальнолюдських цінностей, глобального громадянського суспільства.

Визначальною початковою для ідей громадянської демократії та соціальної справедливості є ідея *індивідуальної особистої свободи*, захищеної юридичним правом. Ідея фундаментальної свободи людини, як наділеного невід'ємними правами громадянина, утворюється паралельно Великою Французькою революцією та англійським лібералізмом і реалізована ними у конституційній, правовій та парламентській системах [4, с. 312].

Різноманітні громадянсько-демократичні вчення, незважаючи на певні ідейні розбіжності між собою, однозначно вказують на необхідність доповнення цінності індивідуальної свободи настільки ж фундаментальними цінностями *соціальної справедливості* та *міжлюдської солідарності*. Економічна нерівність, соціальне гноблення за наявності формально-юридичних свобод та національної державності, згідно з громадянською демократією, постають руйнівними факторами щодо останніх, стимулюючи міжкласову ворожнечу і розпад нації на ворогуючі станові угруповання, оскільки держава, яка не забезпечує рівного захисту усієї сукупності прав, не репрезентує у своїй діяльності інтереси більшості наявних соціальних груп, не може бути консолідуючим суспільним та національним фактором.

Жодна людина не народжується з наперед визначеною причетністю до певної нації або держави і вродженою підозрою та ворожістю до інших. Коріння *ксенофобського націоналізму*, нетерпимості і, навпаки, толерантності і взаєморозуміння задаються «культурною програмою» суспільства. Розквіт ксенофобії, світоглядної нетерпимості та національної мегаломанії обов'язково призводять до маніпулювання масами за рахунок корисливого підігрівання з боку правлячих кланів не в міру роздутій «національній гордості». У тоталітарній державі, орієнтованій на конформізм, боротьба з усім інакшим, такі людські якості, як «відмова від усілякої жорстокості, клановості, непокоря тиранії більшості, чутлива інтелігентність, – здаються асоціальними та непатріотичними» [5, с. 11].

Громадянська демократія констатує, що свобода окремої людини має такі спільноти і зберігається доти, доки вона не заперечує і не стоїть на заваді свободи інших. Водночас свобода, що не супроводжується солідарністю, розумінням взаємозалежності добробуту кожного від благоустрою іншого, урешті-решт, перетворюється на руйнівне явище індивідуального егоїзму, тотального панування нічим не обмеженого індивідуально-приватного інтересу над суспільним. Громадянська демократія націотворчості є реальною альтернативою як тоталітарності олігархічного колективізму державно-бюрократичного «соціалізму», так і безмежному егоїстичному індивідуалізму ліберальних систем. У суспільному співжитті громадянська демократія вважає головною ситуацію компромісу як між окремими індивідами, суспільними групами, так і у відносинах суспільства та особи. Саме терпимість до думок та ідей іншої людини, спільна взаємоповага та взаємопідтримка допомагає уникнути розбрату як в індивідуальних міжлюдських стосунках, так і в

суспільстві. Сутністю солідарності є насамперед ідеї примирення, прощення, пошук того, що об'єднує, а не розділяє людей. Вона не може існувати лише як «кишенькова» солідарність певного класу, партії чи угруповання, бо це вже – *кланова корпоративність*.

Обов'язковою умовою існування і розвитку свободи, солідарності та справедливості, згідно з концепцією громадянської націотворчості, є *демократія* – реальна участь народу в управлінні суспільством і державою. Античні греки, засновники демократії, виділяли три базових принципи її існування. Це: *рівність усіх перед законом, рівність прав для усіх громадян виконувати державні функції та свобода слова для усіх громадян*.

Демократія як політичне втілення суспільної волі передбачає суцільне залучення народу до вирішення суспільно-політичних проблем, спільне формування політичних цінностей та політичної культури. За своєю суттю вона протистоїть закріпленню сфери політичного управління за певною групою, є запереченням деполітизації народу. «Громадянин» у демократичній традиції визначально мислиться як феномен, нерозривно пов'язаний з феноменом нації, укорінений у її історії, сучасному та майбутньому. На відміну від автономного, неполітизованого індивідуума, громадянин є частиною народного цілого, поєднаним з ним соціальною, політичною та культурно-духовною традицією. Таким чином, демократія – це не лише форма державного устрою, а і факт співучасті нації у діяльності держави.

Стосовно різного роду меншин громадянське плюралістичне суспільство, побудоване за демократичними принципами, очікує від них готовності засвоїти культуру, у тому числі політичну, їхньої нової батьківщини, не відмовляючись при цьому від культурних форм, у яких вони зростали. Меншини обов'язково повинні сприймати засади громадянського суспільства і сформованих ним правової системи та політичної культури. Тобто очікується готовність і здатність виступити членами даного історичного співтовариства, його минулого та майбутнього, форм його життя та інститутів, у межах яких мислять і діють його члени. Це вимога визнання мови та культури і вимога визнання тих інститутів суспільства, які сприяють формуванню та відтворенню громадян.

Ідентичність громадсько-політичної спільноти, на яку не повинні зазіхати меншини, тримається передусім на вкорінених у політичній культурі правових принципах, а не на особливій етнічній формі життя. Форма функціонування будь-яких меншин повинна збігатися з принципами функціонування суспільства. У державах, які самовизначаються за національно етнічною ознакою і ставлять інтереси корінної нації вище інтересів особистості, немає місця ні для демократії, ні для права. Тоталітаризм народжується тоді, коли в побудові державності за основу береться виключно національна або класова ознаки. Якщо щось і врятувало Європу від усезагального тоталітаризму, так це перемога громадянського, демократичного і правового начала над етнонаціональним, класовим, корпоративно-груповим, усвідомлення наднаціональної цінності демократії як умови для сталого націотворення та суспільно вагомості державності.

Будь-які масштабні та глобальні проекти аж нічого не варті, якщо вони не враховують інтереси кожної

людини. Адже «народ», «нація», «спільнота» – це не якісь абстрактні величини. Вони складаються з окремих особистостей, і їхні радість та горе, щастя та відчай обов'язково відображаються і на загальносуспільному рівні. Для нації є згубним шлях дегуманізації, тотального одержавлення людини, яке перетворює її на засіб для побудови того чи іншого типу держави. Мета, задля якої є виправданими будь-які засоби, завжди протистоїть людяності та розвитку особистості, тобто тим факторам, без яких неможлива національна єдність. Найкраща національна ідея – це побудова такої держави, яка б несла щастя та добробут кожній людині, де кожен мав би найширші можливості для саморозвитку. Україна – це не якийсь політичний режим чи етнічна спільнота. Це насамперед Батьківщина, яка надає можливість людині гідно жити та розвиватися.

Громадянська демократія сповідує патріотизм, який є відчуттям відповідальності за власну свободу й обов'язково передбачає вільне мислення людини.

У зв'язку з цим важливим чинником є перетворення людини з підданого певного державного устрою на реального учасника політичного співтовариства. *Стан громадянина* фіксує демократичні права людини. Політичне співтовариство нації знаходить своє правове відображення у тому, що кожен у своїй недоторканності повинен знайти рівний захист і рівну повагу до себе як до особистості, незалежно від етнічної чи культурної приналежності, а саме як громадянин, тобто як член суспільно-політичної спільноти. У традиції європейської культури та цивілізації це пов'язано з утвердженням права як механізму здійснення демократичної влади, як сукупності норм, що регулюють соціальне життя. Громадянсько легітимізоване право формує вільний характер людської свободи і дії, водночас обмежуючи егоїстичну та колективістську сваволу. Громадянсько-правові норми в державі повинні складатися у результаті компромісу та консенсусу між різними зацікавленими групами, що забезпечить життєвість суспільства та унеможливить деструктивні прояви. Вільним та демократичним є те суспільство, у якому усі громадсько-політичні та культурні традиції мають рівні права та вільний доступ до влади. Водночас таке суспільство виключає надмірний тиск з боку якої-небудь однієї традиції чи групи, не надаючи нікому особливого привілейованого місця в суспільстві та пріоритетного доступу до влади [1, с. 10]. Таке суспільство об'єднане тим, що громадяни регламентують своє спільне життя відповідно до тих принципів, котрі, оскільки вони засновуються на рівних інтересах кожного, можуть знайти обґрунтоване схвалення всіх. Воно структуроване відносинами взаємного визнання, у яких кожен може розраховувати на повагу до себе як вільний і рівний з боку всіх.

Ця модель виходить з того, що сучасна держава – це *демократія обговорення, компромісу та консенсусу*, що людина готова до усвідомлення себе громадянином. Тобто від тих, хто відносить себе до даної нації, очікується готовність і здатність виступити членами даного політичного співтовариства, його минулого та майбутнього, форм його інститутів, у межах яких мислять та діють його члени. Це вимога визнання мови, культури, цінностей та інститутів суспільства, які сприяють формуванню та відтворенню громадян. Таким

чином, ідентичність громадсько-політичної спільноти тримається насамперед на вкорінених в політичній культурі етично-правових принципах, а не на особливій етнічній формі життя.

Світова демократія розглядає громадянську і соціально-політичну ідентичність як основний націо- та державотворчий фактор. Ліберальний підхід основного значення надає принципу індивідуальної свободи навзаєм принципам справедливості і солідарності, комуністи, навпаки, прагнуть створити суспільну та національну єдність завдяки утвердженню принципів рівності та справедливості за рахунок обмеження свободи, що в обох випадках, врешті-решт, руйнує суспільну та національну солідарність. Єдність нації можлива лише в громадянському суспільстві, яке керується демократичними принципами. Нація розглядається насамперед як політична спільнота, об'єднана спільними політичними цінностями, нормами та культурою, збереженням національної єдності згідно з цими принципами є поєднання у державній політиці базових громадянсько-демократичних цінностей свободи, справедливості, солідарності. Ці цінності мають однаково фундаментальне значення і нерозривно взаємопов'язані. Згідно з концепцією громадянської демократії, нація як політичне ціле остаточно формується лише за умови ефективного функціонування демократії, оскільки саме вона у всіх своїх різновидах (як політичних, так і виробничих) є необхідною основою створення і розвитку громадянського суспільства, формування в ньому широкої системи соціально-політичних взаємозв'язків, що цементують національну єдність.

Отже, у статті розглянуто позитивний вплив туризму на розвиток суспільства та його значення:

- *політичне* – як фактора миру та співдружності;
- *економічне* – як джерела одержання прибутків, надходження коштів, збільшення валового національного продукту, стимулу розвитку багатьох суміжних галузей господарства, створення робочих місць і розбудови регіональних економік;
- *культурно-виховне* – як одного із засобів піднесення культурного рівня людини й суспільства в цілому, духовного збагачення, збереження історичної пам'яті народу та його культурного спадку;
- *соціально-демографічне* – як фактора оздоровлення суспільства, продовження активного життя людини тощо.

Тож безпосереднє спілкування представників різних країн і культур під час туристських взаємообмінів, діяльність міжнародних туристських організацій, спрямована на посилення взаємокорисних культурних зв'язків між народами, – усе це сприяє не лише взаємозбагаченню культур, а й зближенню народів, запобіганню конфліктів на культурно-релігійному ґрунті, утвердженню миру.

Туризм, таким чином, є надзвичайно багатоманітним явищем, як і багатоманітна сама діяльність людини. Туризм виступає як основне джерело і найвищий прояв людської свободи, потреба розвитку творчості і сутнісних сил особистості, самопізнання себе як суб'єкта туристичного процесу, виявлення самодіяльності індивіда, відтворення людини у всій її багатоманітності та розвитку міжкультурної комунікації культур та індивідів.

Список використаних джерел

1. Зінченко В. В. Людина, нація, держава. Від етносу до політичної нації / В. В. Зінченко // Практична філософія. – 2001. – №3. – С.156–170.
2. Зорин І. В. Туризм как вид деятельности / Зорин И. В., Каверина Т. П., Квартальнов В. А. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 288 с.
3. Светницька Н. В. Міжкультурна комунікація як інтегративний компонент туристичної освіти / Н. В. Светницька // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – №4 (239), Ч.2. – С.35–40.
4. Habermas J. Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus / J. Habermas. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2002. – 195 s.
5. Lafontaine O. Fortschritt und Solidarität / O. Lafontaine. – Bonn: Reinbek Verlag, 2008. – 228 s.
6. Rau J. Lust auf Zukunft. Unsere gesammelten Werke / J. Rau. – Essen: Klartext, 2006. – 316 s.

References

1. Zinchenko V. V. Ljudyna, nacija, derzhava. Vid etnosu do politychnoi' nacii' / V. V. Zinchenko // Praktychna filosofija. – 2001. – №3. – S.156–170.
2. Zorin I. V. Turizm kak vid dejatel'nosti / Zorin I. V., Kaverina T. P., Kvartal'nov V. A. – M.: Finansy i statistika, 2005. – 288 s.
3. Svetnyč'ka N. V. Mizhkul'turna komunikacija jak integratyvnyj komponent turystyčnoj' osvity / N. V. Svetnyč'ka // Visnyk Lugans'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2012. – №4 (239), Ch.2. – S.35–40.
4. Habermas J. Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus / J. Habermas. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2002. – 195 s.
5. Lafontaine O. Fortschritt und Solidarität / O. Lafontaine. – Bonn: Reinbek Verlag, 2008. – 228 s.
6. Rau J. Lust auf Zukunft. Unsere gesammelten Werke / J. Rau. – Essen: Klartext, 2006. – 316 s.

Drpushko R., applicant, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Features of tourism development in the context of intensification of intercultural communications

The influence of globalization and the information revolution on the development of modern tourism is studied; the author claims that the 20th century is marked by the extremely rapid development of international tourism. Over the past decades, it has taken on a mass character. This was facilitated both by certain objective factors (in particular, improving the standard of living in many countries) and by the activities of international, regional and national tourism organizations that seek from states to provide greater access to tourism for various segments of the population; such an increase in contacts between people of different cultures and preferences can not significantly affect the development of the modern world community, including the development of its culture. International tourism certainly contributes to the process of interaction between cultures of different regions and peoples of the world, the mutual enrichment of cultures, the formation of a universal culture. Unfortunately, this very role of tourism is paid very little attention.

Keywords: man, culture, tourism, globalization, international communications, education, communicative competence.

* * *

УДК 18:7

Дроботенко М. О.,
кандидат філософських наук, докторант кафедри
філософії, Харківський національний
педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
(Україна, Харків), Marushka85@i.ua

ФІЛОСОФСЬКЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ: ДО МЕТОДОЛОГІЇ РОЗРІЗНЕННЯ

Відношення між філософським консультуванням та психологічною терапією є предметом численних дискусій в історії руху філософського консультування. Відмінності у підходах до розуміння сутності філософського консультування проявляються при визначенні мети філософування. Так, філософське консультування розглядається як «вивчення життя», «пошук мудрості», засіб уникнення психологічних проблем, «віднайдіння смислів для повсякденного життя». Розрізнення філософського консультування від психотерапії можливе на основі декількох елементів: мети, методів, підходів та стосунків між клієнтом та консультантом. Філософське консультування